

Börtönőrök és besúgók

*Közösségi ellenőrzés egy
maximális biztonságú intézetben**

Az amerikai börtönzsargonban a rats (patkányok) vagy snitches, stool pigeons, stoolies, finks (besúgók) szavak azokat az elítélteket jelentik, akik együttműködnek a személyzet tagjaival, vagy titokban informálják őket. A közgondolkodás és a néphit ezekről az elítéltekről összességében igen negatív képet alkot. Jellemző, hogy a börtönfilmek ezeket a besúgókat a leggyengébb, leghitványabb, legszánalmasabb börtönlakókként mutatják be. A besúgókat általában lecsúszott, elszigetelődött alakokként ábrázolják, akik aláássák az elítéltek közötti szolidaritást a hallgatási törvény megszegésével. (Lásd Sykes, 1958.) A mozivászonon az elítéltek csoportjai elhallgatnak, szétszélednek, durvaságokat mormognak, valahányszor egy besúgó megjelenik.¹

Néhány börtönkutató, mint McCleery is (1960), állítja, hogy a le nem leplezett besúgó valóságos lidércnyomás az elítéltek számára. Ez sok büntetőintézetben igaz lehet, hiszen a besúgókat gyakran éri „baleset” vagy durva megtorlás a többi elítélt részéről, amit az 1980-as New Mexicói börtönlázadás egyértelműen bizonyított. Sok más börtönben is tapasztalható, hogy az elítéltek börtöntársadalommá szerveződnek, ami feljogosítja őket arra, hogy a besúgókat deviánsoknak minősítsék, megbélyegezzék és megbüntessék.

Az elzárás szociológiája, különösen a börtönszerep kutatása évtizedek óta azt dokumentálja, hogy a többi elítélt negatívan minősíti a besúgókat. Ugyanakkor a besúgókra irányuló figyelem és a róluk szóló ismeretek ellenére, a rendőrségi kutatóktól eltérően a börtönkutatók ez idáig többnyire elmulasztották a besúgás rendszeres tanulmányozását.² Csak Johnson (1961) és Wilmer (1965) kutatta az informálást, de az ő munkájuk a besúgók típusaira és személyiségjegyeire irányult, és nem az informálásra mint a közösségi ellenőrzés egyik mechanizmusára. A börtönszemélyzet tagjai és a besúgók közötti csereviszonyról talán a legjobb leírásokat a korábbi elítéltek adták (lásd Bettelheim, 1943, Szolzenyicin, 1975, Charrière, 1970). Mégis, keveset tudunk arról, hogyan használják a tisztségviselők az elítéltekre épülő hírszerzést mint a vezetés egyik stratégiáját.

* In: Close, D. – N. Maier (eds.): *Morality in Criminal Justice. An Introduction of Ethics.* Wadsworth Pub. Co. London–N. Y. 1995, 466–478. o.

Ez a tanulmány egy délnyugati állam egyik büntetőintézményét vizsgálja, amelyben a megfizetett elítéltek informátorhálózata pótőrségeként működött. Bár meglehetősen kevésbé jellemző, hogy a személyzet tagjai és az elítéltek megvetik és ócsárolják az ismert besúgókat, a tanulmányban vizsgált börtönben azonban, bár utálták a besúgókat, ugyanakkor félték is tőlük, irigyelték és tisztelték is őket. A szerepük nem minősült szégyenletesnek.

A jelen kutatás középpontjában a következő témakörök állnak: Milyen a besúgótoborzás folyamata, melyek az összegyűjtött értesülések típusai, a hírhozók jutalmazása, az értesülések felhasználása a közösségi rend fenntartása érdekében. Röviden ennek a pótőrségnek mint közösségnek a dinamikája.

A vizsgálat és módszere

Az adatok a texasi bv. területéről, a Johnson Intézetből³ származnak. Itt közel 3200 elítélteket őriztek, átlagos életkoruk 25 év fölött volt (47 százalék fekete, 36 százalék fehér, 17 százalék spanyol). Az itt fogva tartottak a bűnözők kemény magját képviselték, közülük sokan erőszakos bűncselekményért voltak elítélve. A Johnson Intézet (ezután: JI) jó értelemben véve közismert szigorú fegyelmi ellenőrzéséről, a texasi bv.-ből büntetésből ide küldik a bajkeverő elítélteket. A börtön szerkezetiileg egyetlen központi teremből, továbbá az abból egy telefonközpont mintájára szétágazó tizennyolc belső zárblokkból és tizenkét hálóteremből áll. A börtön legfőbb útvonala a terem, amely 250 méter hosszú, öt méter széles, és négy méter magas folyosó.

A közölt adatok helyszíni vizsgálatból származnak, az 1981. június és 1983. január közötti időszakból.

Az első szerző fegyőrnek állt be a JI-be, és így közvetlenül meg tudta figyelni és elemezni a belső rend szerveződését. Szerző sok egyéb terepkutatási módszert is alkalmazott, a szereplők megfigyelését, kulcsinformátorokat, szervezett és spontán interjúkat, a börtönről, valamint az elítéltekről készült dokumentumokat és felvételeket tanulmányozott. A kutatók közvetlenül megfigyelte a börtönélet napi gyakorlatát, és részt vettek abban (munka, iskola, étkezés, beteglátogatás, a cella és személy átkutatása, leltározás stb.), továbbá különféle váratlan eseményekben is (tűzeset, késelés, öngyilkossági kísérlet, drogforgalmazás). A szerző vizsgálta továbbá a tiszt és tiszt, a tiszt és elítélte (besúgó) kapcsolatának hálóját, az elítéltek és tisztek közötti üzleteket, a vezetői viselkedést, a bűnözés szerepét, a fegyelmi tárgyalásokat és a büntetés adminisztrációját. Idővel kapcsolatot épített ki az őrkkel és az elítéltekkel, elnyerve a „jó tiszt” címet (még hadnaggyá is kinevezték 1982-ben).

A terepmunka alatt a beosztott őrköz hasonlóan kiépítette a besúgók hálózatát, és továbbadta az értesítéseket előjáróinak (az őrmestereknek, hadnaggyoknak, kapitányoknak és őrnagyoknak). Ezek az elítéltek rendszeresen hozták neki az információkat a rabokról (fegyverekről, szerencsejátékról, lopásról), de még más tisztekről is (alvásról szolgálattal közben, drogárúsításról, szexuális cselekményről elítélte). A besúgók többségét megfizették, de a kémelek elsődlegesen ahhoz a tiszthez tartoztak, akinek az volt a híre, hogy

igazságos döntéseket hoz (nem reagálja túl a dolgokat, nyugodt marad), amikor kényes információt kap. Az információs hálózatba beépülve a szerző rendszeresen megtárgyalta ezeket a kérdéseket a tisztekkel és a besúgókkal.

A besúgói rendszer

A JI240 tisztet alkalmazott, és közel 3200 elítéltet őrzött. Egy ór általában négy blokk négy-száz elítéltség felügyeletével volt megbízva. Ez nyilvánvalóan megakadályozta az elítéltek személyes felügyelését. Ezért, az ellenőrzés és a rendfenntartás megkönnyítése érdekében, az őrség tagjai az elítéltek elitjéből hivatalos segítőköt szerveztek be: informátorokat és pótőrséget. Ezeket a besúgókat *épületfelügyelő*knak (building tenders, a továbbiakban: éf) és *kapu-őr*knak (turnkeys, a továbbiakban: kő) hívták. Az éf-ek és kő-k további, saját besúgókat toboroztak az elítéltek közül. A JI-ben kiépült egy összetett információs rendszer, amely mind a megelőzés, mind a reagálás területén segítette a börtön vezetését. A pótőrség jelentős hatalommal rendelkezett a munkájához.

Szerkezet és feladatkörök

Az éf-rendszer az elítéltek négy szintjét foglalta magába. A hierarchia csúcsát a fő-éf-ek alkották. 1981-ben mind a tizennyolc blokknak egy-egy fő-éf-nek nevezett feje volt. Ők felelősek voltak a területükön élő elítéltek minden tetteért. Mind az őrk, mind az elítéltek ismerték a blokkgazdákat, jóllehet informálisan, de nagyon kifejezően *Robinson-blokkról*, *Watson-blokkról* beszéltek. A blokkfők a blokk képviselői voltak a személyzet előtt, és minden, a területükön adódó problémáért felelősek voltak. Saját területükön az információk beszerzése mellett kezelték a problémákat (például kisebb civakodások, apró lopások, késelés, verekedés, piszkos vagy zajongó cellatárs). Egy-egy vita vagy verekedés megítéléséhez meghallgatták és mérlegelték az elítéltek véleményének összes változatát. A fő-éf-ek a legtöbb esetben elcsitították a veszekedőket. „*Béküljete meg egymással!*” Vagy: „*Mindenki hallgasson el!*” Ezekkel a felszólításokkal intették le őket. Egyes esetekben mindent eldöntő ökölharcra bízták a két perlekedő ügyét. Azonban azokat az elítélteket, akik nem tudtak vagy nem akartak kijönni a többiekkel, megverték, és másik cellablokkba helyezték. Az éf-ek a vezetés tudta nélkül, de annak hallgatólagos jóváhagyásával, nem hivatalosan, de rendszeresen kezelték a börtönélet mindennapi problémáit a blokkokban (lásd Marquart és Crouch, 1983).⁴

A rendszer második szintje az egyszerű épületfelügyelőkből állt. Minden blokkban és hálóteremben általában három-öt elítéltet jelöltek ki éf-nek, a börtönben összesen csaknem százötvenet. Az éf-ek a blokkban dolgoztak, a napi létszámot ellenőrizték, a többi elítélttől a parancsnoksághoz üzeneteket továbbítottak, munkára ösztökélték az egyéb elítélteket, információkat gyűjtöttek, és megvédték az őrköt a többi elítélt támadásától, vagyis ellenőrizték az életteret. Az éf-ek szoktatták bele az új elítélteket a rendszerbe, azaz ránevelték őket arra, hogy „*ne csapj zajt, menj dolgozni, ha hívnak, törődj a magad dolgával, ne lopkodj, és nekünk, az éf-eknek szólj, ha bajod van*”. Az éf-ek leállították a verekedéseket, parancsokat adtak az egyéb elítélteknek, megvédték a gyenge elítélteket a kizsákmányolástól, védték a tiszteket, és továbbították az információkat a fő-éf-eknek és a személyzet tagjainak.

Végül az éf-ek nem hivatalosan büntették is a vétkező elítélteket. Például, ha egy elítéltről kiderült, hogy ellopta a másik holmiját, azt arcon ütötték, gyomron vágták, vagy mindkét büntetésben részesítették. Ha a vétkes folytatta a lopást, akkor megverték, és a parancsnokság jóváhagyásával másik blokkba helyezték át. Az éf-ek a nap 24 órájában mozgósíthatók voltak, és a fő-éf váltásokba osztotta be a többieket (reggel, este, éjjel). Íratlan szabály volt, hogy az álmány tagjai nekik nem parancsolhatták meg, hogy padlót, ablakot mossanak, vagy hogy egyéb „alantas” munkát végezzenek. Azokat a tiszteket, akik megsértették ezt a szabályt, felvilágosították, és általában meg is büntették (például az őrtoronyba küldték, többé nem jelölték ki a szóban forgó tömbbe). Ez még fokozottabban hangsúlyozza az éf-ek jogosultságait a blokkban, és azt is, hogy képesek voltak és hatalmukban állt korlátozni az alacsonyabb rangú örök hatalmát.

A harmadik szint a *felhajtó, tisztiszolga* (runners, strikers) elítéltekből állt. (Magyarul inasoknak nevezzük őket.) Az inasokat az éf-ek választották ki, és bízta meg munkával a blokkban, a lojalitásuk, munkaképességük és az informátori munkára való hajlandóságuk alapján. Ők a börtön hivatalos munkaköreiben (mosodában, konyhán, boltban) is dolgoztak. Az inasok a házfelügyelői feladatokat látták el a blokkban: a söprést, az ablakmosást, az ellátmány szétosztását a cellában. Fontosabb, hogy az inasok (akiket testőröknek is hívtak) az éf-ek számára fizikai támaszként szolgáltak, segítettek a verekedők szétválasztásában és a kisebb zavarok elrendezésében. Szolgálatuk fejében az inasok a blokkban nagyobb mozgásteret és kiváltságokat kaptak, mint a többi elítél (de kisebbet, mint az éf-ek). Sok inas még a szabad életben ismerőse vagy barátja volt valamelyik éf-nek, néhányuk pedig itt bent megegyezéssel homoszexuális partnere. Néhány blokknak három-négy inasa volt, másoknak hét-nyolc-kilenc. Összesen százhetvenöt-kétszáz inas volt.

Az épületfelügyelők rendszeresen negyedik szintje a kapuőrök (kő) szintje volt. 1981-ben tizenhét kő volt. A teremnek hét széles fémajtaja volt, amolyan lázadásbarikádok, amelyeket a kő-k hatóság váltásokban őriztek. A kő-k zárták be ezeket az ajtókat verekedés vagy zavarás esetén, hogy azt lokalizálják, és megakadályozzák annak a termen keresztül történő továbbterjedését. Ezek az elítéltek valóban magukkal hordták hosszú bőrszalagokon a barikád záró és nyitó kulcsokat. A kő-k minden reggel megjelentek a központi őrségnél (ebben a szobában volt elhelyezve a börtön összes kulcsa és a riasztóberendezés), és felvették a saját barikádjuk kulcsait. A kő-k rendszeresen leállították a verekedést, segítettek az éf-nek, és fizikailag védtek a tisztet az egyszerű elítéltektől. Ezek a kő-k továbbadták az éf-eknek mindazt az információt, amit szolgálat közben hallottak. Szolgálat után a blokkban éltek, ahol segítettek az éf-eknek az elítéltek mindennapi igazgatásában. A kő-k az éf-ekkel azonos státust élveztek.

Az épületfelügyelők és a kapuőrök kiválogatása

Ezek az elítéltségűek a terem és az életterek igazgatóiként nyilván veszélyes feladatot végeztek a parancsnokság számára. Minthogy borzasztó kisebbségben voltak, az éf-ek és a kő-k valamelyest ellenállásba ütözköztek az egyszerű elítéltek részéről. Valójában az elítéltek többsége félt az „előljáróitól” azok státusa és fizikai erőfölénye miatt. Az

éf-eket és a kő-eket formailag a személyzet válogatta ki az életterekben végzendő hivatalos feladatok ellátására. Íratlan, de „hivatalos” ágazati politika működött az elítéltek éf-fé és kő-vé kinevezésekor. A börtön személyzete (ahogy Texasban más börtönöké is) éf- és kő-feladatra javasolt egyes elítélteket az osztályozóbizottságnál (ez négy börtönhivatalnokból állt, mindannyiuknak biztonsági szolgálati múltja volt).⁵ Ez a bizottság megvizsgálta az elítéltek adatait, és elvégezte a végső válogatást. A bizottság nem mindig fogadta el a személyzet javaslatát, és a javasoltaknak kevesebb mint a felét válogatta be éf-nek és kő-nek. Egy felügyelő, aki részt vett a válogatási folyamatban, a válogatás következő szempontját hangoztatta:

„Elfogult vagyok. Történetesen szeretem a gyilkosokat és a fegyveres rablókat. Nagy tekintélyük van az elítéltek előtt, tehát valószínűtlen, hogy annyi problémájuk adódjon, mint az egyéb elítélteknek. Továbbá agresszív és dinamikus emberek. Sok elítélt kitér előlük, és kerüli a problémákat, már csak az agresszivitásukból adódó tekintélyük miatt is. Ők hajlanak az agresszivitásra, nem passzívak.”

Az éf-ek és a kő-k fizikailag és mentálisan átlagon felüli elítéltek voltak, „természetes vezetők”. Mindegyikük karakteres, jó fizikumú, kiegyensúlyozott és öntudatos volt. Általában súlyosabb bűnök elkövetői voltak, szigorúbb büntetésekkel, és a bűnügyekben iskolázottabbak voltak, mint a többi elítélt. A tizenhét éf közül nyolc fegyveres rablásért, öt gyilkosságért (egyikük bérgyilkos), egy nemi erőszakért, egy drogárusításért, kettő pedig betörésért ült. Átlagos életkoruk 39 év volt, büntetésük átlaga 32 év. A tizenhét kő-ből három gyilkos, három fegyveres rabló, hat betörő, két drogárus volt, egy nemi erőszakért, egy súlyos testi sértésért ült. Mindannyian fizikailag erősek, kemények, börtöntapasztalatokkal rendelkezők és jó felépítésűek voltak. Az éf-ek és a kő-k idősebbek voltak, amint azt Clemmer (1940) és Schrag (1954) is megállapította az elítéltek vezetőiről. Ezzel szemben a börtönben az elítéltek életkora 1981-ben 22–27 év volt, büntetésük átlaga 21 év. Legtöbbjük tulajdon elleni bűncselekményt vagy kisebb lopást követett el.

Az információ gyűjtése

A blokkokban az elítéltek viselkedésének ellenőrzéséhez a legfőbb eszköz az éf-ek jelenléte volt. Ezek az elítéltügynökök, miközben napi munkájukat végezték, idejük nagy részét azal töltötték, hogy elüldögéltek a blokk bejáratánál, beszélgettek más elítéltekkel, különösen az inasokkal. A többi elítélttel folytatott társalgás és azok megfigyelése alapján az éf-ek információkat tudtak gyűjteni az elítéltek hangulatáról, problémáiról, homoszexuális találkáiról, szabálysértéseiről, terveiről, összeesküvéseiről és egész viselkedéséről.

Az inasoknak, akik a börtön egész területén dolgoztak, több kapcsolatuk volt az elítéltekkel, mint az éf-nek. Ez lehetővé tette beszélgetések kihallgatását és az információk hatékony feldolgozását. Például, amíg felmosták a padlót (minden sorban a járdát), minden elítélttel a saját cellájában beszélgethettek, megfigyelhették őket. Munka közben ezeket az elítélteket kihallgatták, figyelték, amikor azok más elítéltekkel kapcsolatba léptek. Az inasok megszerezték és az éf-nek továbbították az információkat a munkamegtagadásokról, uzsorakölcsönökről, az állami tulajdon lopásáról, szeszfőzésről, tetoválásról, homoszexuális cselekményekről, szökési és bosszútervekről.

Információforrások a cellablokkokban

Bár az információgyűjtés az inasok feladata volt, ők formálisan nem kaptak erre utasítást. Egy fő-éf így magyarázta ezt a helyzetet: „*Nem úgy megy ez, hogy elkapod ezeket az embereket, és azt mondd nekik: te most ide és ide mész dolgozni, és majd mondd el nekem, ami a nappaliban történik (ez egy tévészoba és foglalkoztató minden körletben). Ha inassá válsz, ez elvárás, hogy elmondod, ami történik, ez hallgatólagos szabály, hogy te tájékoztatást adsz a térségben tartózkodó többi személyről. Ha hallasz valamit, eljössz hozzám velem.*”

Az inasok információi alapján az éf számára átláthatóvá vált a blokk közösségi rendje. Az egyszerű elítéltek tudták, hogy az elítéltek közösségi ellenőrző rendszere az a rendszer, amely az elítéltek információs jelentéseire, a parancsolgatásra, szigorú szabályokra és bizonyos büntetésekre épült. Például, ha az éf-ek megtudták, hogy két vagy több elítélt összeszövetkezik bizonyos célból, akkor ezt azonnal elmondták a személyzetnek, és azt a csoportot cellacserékkel szétszórták.

Az atomizáltság és a szolidaritás hiánya volt a jellemző, az egyszerű elítéltek egymást súgták be, különösen, ha támogatásra volt szükségük. Az egyszerű elítéltek ritkán mentek (ha mentek egyáltalán) a személyzethez a blokk problémáival, mert az éf-ek ezt büntették. Helyette inkább az éf-ek tanácsát és segítségét kérték, egy hatalomközpontét, amellyel együtt kellett élniük. Az éf-ek egy sor dologról tudomást szereztek az egyszerű elítéltektől, játéklarangról, tiltott szexről, apró lopásokról, tetoválófelszerelésről, szesz-készítésről, fegyverekről és sok egyéb rendbontásról, illetve tervezett rendbontásról (például bosszútervről, az őrség elleni lehetséges támadásról). Az őrség ezen tudás birtokában megelőző intézkedésekre vált képessé, azaz meg tudta előzni a bűnözést. Nem minden blokkfelelős volt informátor is egyben.

Az elítéltek is negatívan válaszoltak bizonyos undorító viselkedésre vagy helyzetre. Az emberek többsége nem hős, tartózkodik attól, hogy maga cselekedjen. A polgárok gyakran azért is a rendőrséget hívják, mert a szomszéd hangosan rádiózik, vagy a kutyája sokat ugat, és nem fordulnak közvetlenül a szomszédhoz. A mi elítéltjeink hasonlóképpen tettek. Ők az éf-eket értesítették a különböző szabálysértésekről (különösen azokról, amelyek őket valahogy megrémítették), mert tudták, hogy a probléma meg fog oldódni saját fellépésük vagy valamiféle hivatalos beavatkozás nélkül is. Az éf-ek általában gyorsan cselekedtek, amikor problémát oldottak meg. Például az egyik elítélt szólt a blokkja éf-jének, hogy a cellatársa szexuálisan zaklatja. A panasz kivizsgálása után az éf-ek megoldották a problémát, megverték a szexuálisan toladó elítéltet, és a személyzet egyetértésével más blokkba helyezték át. Egy másik blokkból az egyik elítélt panaszt tett az éf-nek, hogy a cellatársa megrémítette őt a lámpaizzó kicsavarásával. Az éf-ek egy csövel fejbe verték a viccelődő elítéltet, és megfenyegették, hogy másik blokkba helyeztetik. A viccmester megértette a figyelmeztetést.

Az elítéltek nem voltak mindig őszinték, néha bosszúból hamisan tettek bejelentést. Például, egyes elítéltek azokról tettek bejelentést, akiknek a megbüntetését vagy más

blokkba történő áthelyezését kívánták. Voltak olyan elítéltek, akik dugárut helyeztek el-lenségük cellájába, és bejelentették őt az éf-eknek. Előfordult, hogy elítéltek hamis infor-mációt adtak az éf-eknek más elítéltekről. A besúgás ezen változatait „sószórásnak” „be-keretezésnek” hívták. Ugyanakkor a bosszúinformáció ritka volt, mert az éf-ek nagyon utálták ezt a trükköt, és szigorúan megbüntették a leleplezett rágalalmazót. Aki bármiféle hamis információt adott, vagy becsapta az éf-eket, az nagyon veszélyes játékot űzött. Ha leleplezték, megverték. Az éf-ek (az őrséghez hasonlóan) mérlegelték és ellenőrizték az informátorok híreit, megvizsgálták motívumaikat, és figyelembe vették az informátor és az információ tárgya közötti viszonyt, mielőtt tettek volna valamit.

Egyes egyszerű elítéltek azért jelentettek szabálytalanságokat az éf-nek, hogy előny-öt szerezzenek, vagy hogy őt megnyerjék maguknak. Például, ha egy elítélt jelentette az éf-nek, hogy valaki fegyvert készített, valamit várt ezért viszonzásul. Az előnyök sok for-májáról szó lehetett, például inassá kiválasztás vagy valamilyen állásjavaslat. Az éf-ek a segítőkész elítélteket gyakran javasolták a személyzetnek munkára a termelőüzemekbe, boltba, mosodába vagy a bemutatóterembe, és ezek a szövetségesek járulékos besúgóként működtek.

Sok egyszerű elítélt csupán trükkös játékként súgott be más elítélteket. Megterveztek egy forgatókönyvet, információkat adtak, és aztán a háttérbe húzódva élvezték az esemé-nyeket. Néhány elítélt azt mondta nekem, hogy ez a fajta játék az unalmukat enyhítette a többiek számlájára. Az éf-ek az információk többségét hivatalos, rendszeresen dolgozó besúgóktól kapták. Néha azonban, ha a rendszeres csatorna elégtelennek bizonyult, fenye-getéshez folyamodtak, és az egyszerű elítélteket kényszerítették rá az információgyűjtés-re.

Az éf-ek – az őrökhöz hasonlóan – nem lehettek egyidejűleg mindenhol jelen, és ezért besúgókra építettek. Például az éf-ek nem észlelhették a homoszexualitást a cellákban, de a besúgók igen. Bob, egy fő-éf így összegezte a helyzetet: „*A blokkon egy információs rendszer fut keresztül. A problémákat az információ segítségével lehet kézben tartani, ér-kezzen az akár egy besúgótól, akár egy közönséges elítélttől.*” Az éf-i besúgórendszert hi-vatalosan az elítélteket ellenőrző rendszer részének ismerték el, amelyben a besúgók te-vékenysége nem volt hivatalos ugyan, de elvárás volt.

Információgyűjtés a blokkon kívül

Az inasok és az egyszerű elítéltek a börtön egész kiterjedésében dolgoztak, és rend-szeresen tájékoztatták az éf-eket a munkaterületeken (iskolában, kórházban, mosodában, ebédlőben, fürdőben) folyó tevékenységről. Gary, egy fő-éf így írta le ezt a folyamatot: „*Nekünk, éf-eknek megvannak a magunk emberei, és nem foglalkozunk egymás emberei-vel. Ha a teremben jársz, és hallod, hogy valaki azt mondja: ő a anyém, ez azt jelenti, hogy a szóban forgó elítélt valamely éf-nek hűséggel tartozik. A hűségnek vagy lojalitásnak az oka feltehetőleg az, hogy az éf állást szerzett neki valahol, kijuttatta a mezőre vagy a ru-hagyárba. Ezek az emberek lojálisak velem. Én nem magamért helyeztem el őket, hanem a férfiéért (az igazgatóéért), és ők elmondják nekem, ami az adott helyen történik. Ha te nem*

KITEKINTÉS

segítesz nekem, akkor kirúglak. Én elhelyeztem Bruce-t a ruha- és felszerelésraktárban, Bruce az enyém, mert én szereztem neki a munkát. Bruce szól nekem, ha lopják a ruhát, vagy ha az elítéltek többet akarnak szerezni, mint ami jár nekik.”

A rendbontások, összeesküvések és az ilyen tervek nem korlátozódtak az életterekre, és az éf-eknek mindenhol *fülük* volt, ahol elítéltek mozogtak. Következésképpen ők lépeést tartottak az eseményekkel, akárhol történtek is azok, és viszonylag kevés dolog történhetett a tudtuk nélkül.

A kő-k nem voltak elszigetelve ettől a kémhálózattól, mert nekik is voltak besúgóik. A kő-k a börtönfolyosón dolgoztak, és így sok információt gyűjtöttek össze a blokkokon kívüli szabálysértésekről. Információkat szereztek fegyverekről, drogokról vagy a termen át szállított egyéb csempészáruról. A terem a börtön élettere volt, mivel állandóan sok elítélt közlekedett ide-oda. A kő-knek folyamatosan virrasztaniuk kellett a teremben, kívül kellett tartaniuk az illetéktelen elítélteket, és fenn kellett tartaniuk a rendet ebben a képlékeny és robbanásveszélyes közegben. A terem északi és déli része volt osztva, és az északi végén lakó elítélteknek tilos volt a déli végébe menni, és fordítva is. Egyetlen elítéltet sem engedtek a terembe, akinek nem volt erre hivatalos engedélye. A kő-k általában tudták, hogy melyik elítélt a terem melyik végében lakik, és éberren figyeltek a rendbontásra. A teremben az elítéltek illegális közlekedésének megfékezése visszaszorította a csempészárúk mozgását és az általános rendbontást.

A rendszer hatékonysága

Első ránézésre ez a rendszer fáradtságosnak és alkalmatlannak tűnik, mert (látszólag) az éf-ek és a kő-k kémjei egymás gazdáira és az őrkre is kémkedtek, s ezzel zavaros – rend, összhang és jogszerűség nélküli – helyzetet teremtettek. Ezzel szemben a rendszer eredményesen működött, mert az éf-ek és kő-k többnyire tudták, hogy kinek ki a kémje. A gazdák iránti hűség volt a besúgórendszer kulcsfeltétele. Az éf-ek és a kő-k együttműködtek egymással, és általában tudták, kinek az embere hol dolgozik, és az értesülések serkentették a szükséges kommunikációt. Néhány kémen osztottak, több éf (vagy kő) közösen birtokolta. A kémeket nem az őrkökhöz vagy az éf-ekhez mint csoporthoz kötötte hűség, hanem inkább egy éf-hez, vagy azokhoz az éf-ekhez, akik az ő blokkjában dolgoztak, vagy akik szoros felügyeleti viszonyban álltak vele. Ha egy besúgó bajba került, az éf-jétől elvárható volt, hogy a személyzetnél közbenjárjon, hogy az segítsen a besúgót felmenteni vagy a büntetését mérsékelni. Ezek a besúgók nem voltak egészen felmentve a szabályok alól, de fölötté álltak az egyszerű elítélteknek, megkerülhettek bizonyos szabályokat, és enyhébb büntetést kaptak, ha szabályszegésen érték őket.

Az éf-ek és a kő-k fő szervezős szerepe az egyszerű elítéltek viselkedéséről szóló információk összegyűjtése volt, de nem jelentettek minden szabálysértést és szabálysértőt. Átválogatták a szabálysértéseket, és a személyzethez csakis a súlyosakat továbbították. Jerry, egy fő-éfé mondta: „Nézd, mi a férfinak (az igazgatónak) nem jelentünk mindent, ami a blokkban történik. Rosszul venné ki magát, ha rohannék a főirodába⁶, és jelenteném valakiről, hogy hangosan hallgatja a rádiót, vagy antennája van az ágyától az ablakig. Az

igazgató számára ez azt bizonyítaná, hogy én nem tartom ellenőrzésem alatt a blokkot, nem uralom azt. Ez rossz fényt vetne rám.”

Az éf-ek a blokkban a kis vétségeket és szabálysértéseket maguk kezelték. Öt típusa volt azoknak a súlyos vétségeknek (főirodai ügyeknek), amelyekről az éf-ek és a kő-k általában informálták a parancsnokságot.

Főirodai ügyek

Az éf-ek és a kő-k mindenekelőtt és folyamatosan a szökési tervek felderítésén dolgoztak, mert a büntetés-végrehajtás a szökést tekintette a legsúlyosabb vétségnek. Például egy éjszaka, amikor az első szerző szolgálatban volt, az egyik blokkotiszt fűrésznymokat vett észre az egyik cella légterében található csöveken, amelyek a lakóteret a mennyezeti ventilátortól elválasztották. Ha egy elítélt meg tudta volna állítani a ventilátort, akkor fel tudott volna mászni a tetőre, és talán meg tudott volna szökni. Amikor az ügyeletes tiszt megérkezett a nyomok megvizsgálására, összehívták a blokk éf-jeit, és megkérdezték őket, mit gondolnak a helyzetről. Az éf-ek tudták, hogy nincs fűrészpenge a blokkban, és kétségbe vonták, hogy a két gyanúsított elítélt olyan típusú volna, aki szökésre készül. Valószínűsítették, hogy a cella előző lakói lehettek a tettesek. Az éf-ek mindenesetre segítettek néhány órnek (köztük a szerzőnek) átkutatni az elítéltek holmiját a fűrészt után. Semmit nem találtak, és mindenki mehetett vissza aludni.

A második esetben az éf-ek tájékoztatták a parancsnokságot az elítéltek *homoszexuális viselkedéséről*. A parancsnokság szigorúan kezelte ezt a magatartást, mivel a homoszexualitás gyakran eredményez féltékenységet, verekedést, veszekedést, bosszút, szurkálást, és a prostituáltak adásvételével is járhat. A homoszexualitás beleütközött a börtönnek mind az erkölcsi, mind a jogi rendjébe. Az őrség morálisan konzervatív volt, megvetette a homoszexualitást, és mind hivatalosan, mind másképpen szigorúan büntette is azt. Az éf-eknek nagy gyakorlatuk volt ezen tiltott viselkedés felderítésében. Például egy éjszaka, amikor a szerző a harmadik váltásban volt (21.45-től 5.45-ig), a 13. blokk fő-éf-je értesített egy kapitányt, hogy egy közismert homoszexuális a második soron idegen cellába ment be. *„Én csatlakoztam az ügyeletes tiszthez és a fő-éf-hez. Nesztelenül végigjogosontunk a gyalogjárón, és tetten értük az elítélteket. Mindkettőt megvádolták és megbüntették.”* Az éf-ek ügyeltek arra, hogy az elítéltek csakis a saját cellájukba térjenek vissza, és ne valaki máséba. Ezzel a lopásokat is a minimális szinten tartották.

A harmadik esetben az elítélthálózat szólt a személyzetnek azokról az elítéltekről, akik *erőszakkal kényszerítettek más elítélteket előny fizetésére, homoszexuális aktusra vagy a holmijuk átadására*. A zsarolást vagy az erőszakot szigorúan ítélték meg, mert bűnözésre vezethetett, és mert a börtönnek törvényben előírt kötelessége volt megvédeni az elítélteket a kizsákmányolástól és a fizikai bántalmazástól. Ezeket a problémákat a legtöbb esetben a blokkon belül, informálisan kezelték (figyelmeztetéssel). Ha a cselekmény folytatódott, a vétkes elítéltet általában megverték („ellátták a baját”), és jelentették a személyzetnek. A személyzet tagja a vétkest általában néhányszor pofon vagy gyomron vágta, és másik blokkba költöztette.

A negyedik esetben az éf-ek és a kő-k informálták a parancsnokságot a *drogforgalmazásról*. A drog becsempészése nagyon nehéz volt, de néha kis mennyiségben előfordult. Az elitélthálózat ezt a cselekményt a minimális szinten tartotta, és segített a parancsnokságnak leleplezni a drogügyleteket. Például egy fő-éf és egy kő értesítette a parancsnokságot, hogy az egyik elitélt, aki kint, a farmon dolgozott, marihuánás cigarettával látott el egy blokkot. Megszervezték, hogy az elitéltet elkapják a szállítmányával együtt. A következő napon, amint a munkából megjött, az ügyeletes és egy másik őr megállította, és átkutatta. Marihuánát azonban nem találtak. Később úgy hallottam, hogy a kereskedő szüneteltette a szállítást, mert tudta, hogy figyelik.

Az éf-ek és a kő-k egy drogot forgalmazó őrt is bejelentettek a személyzetnek. Egy fő-éf rendszeresen csábította a tisztet, különösen az újoncokat arra, hogy drogot csempésszenek be az intézetbe. Ha a tiszt beleegyezett, és néhányan így is tettek, akkor erről informálták a parancsnokságot, és tervet készítettek a gyanútlan tiszt elcsípésére. Azt a tisztet, akit az elitéltek számára drog (vagy egyéb tiltott termék, például pornográfia) szállításán érték, azonnal elküldték. Az éf-ek egy blokkban még segítettek is a személyzetnek tetten érni egy tisztet, akit egy elitélttel fenntartott homoszexuális viszonytal gyanúsítottak. Ezt a tisztet azonnal leszerelték.

Végül az éf-ek és a kő-k értesítették a személyzetet azokról az elitéltekről, akik fegyvert, kiváltképp kést készítettek, birtokoltak vagy árusítottak. A fegyveres elitéltek fokozott és fizikai veszélyt jelentettek a tisztokra és az elitéltek hálózatának tagjaira. Egy nap John, a 18. blokk fő-éf-je bejött a főirodába, és elmondta a kapitánynak, hogy az ő blokkja első sorának nyolcadik cellájában egy kés van. Két tiszt, két éf és a szerző átkutatta a cellát, és egy késpengét talált az első priccs és a fal közé rejtve. A fegyver tulajdonosát fegyelmi kihallgatásra vitték, tizenöt nap különzárkát kapott, és egy másik blokkba költöztették. Szokás volt, hogy az éf-ek segítettek az őröknek átkutatni a gyanúsított elitéltek celláját, mert ők ismerték a trükköket és a helyeket, ahogy és ahová az elitéltek el szokták rejtetni a fegyvert. Egy másik alkalommal egy kő szólt a szerzőnek, hogy egy elitéltnél, aki éppen távozott az étkezőből, egy kés van, a bokájához dugta. Átkutatták a gyanúsítottat, és egy kis, házi készítésű kést találtak nála. A kő később elmesélte a szerzőnek, hogy az egyik besúgója látta, amint az elitélt a bokájához erősíti a pengét, mielőtt az ebédlőbe készülve elhagyta a blokkot.

Az információ irányítása

Az információ nem mindig a szolgálati úton haladt. Bár az inasok és az egyszerű elitéltek közvetlenül mindig az éf-eknek és kő-knek jelentettek, ez utóbbi elitéltek csakis annak a tisztnek (őrmesternek, hadnagynak, kapitánynak, őrnagynak) adtak tovább információt, akivel személyes kapcsolatuk volt. Egyes őrök kevés elitéltben bíztak, ha bíztak valakiben egyáltalán, és ezért kimaradtak az információs folyamatból. Mások, akik kellő következetességgel és a józan észnek megfelelően kezelték a kényes információkat, elnyerték az elitéltek elitjének bizalmát, tisztelt személyekké váltak, és félték tőlük. Az elitéltségű aktívan keresték a kapcsolatot az ilyen tisztekkel. Ezek a tisztak naponta tá-

jékoztatást kaptak saját kémeiktől az eseményekről. Sok kém olyan hűséges volt saját, külön állományi tagjához, hogy annak távolléte esetén a személyzet más tagjának nem adott információt.

A személyzet azon tagjai, akik számára a börtönben egy elítélthálózat dolgozott, előnyben voltak a problémák előre látása és kezelése terén. Valahogy az az ironikus helyzet alakult ki, hogy az elítélteknek lehetőségük volt helyzetbe hozni a tiszteket és közvetlen hatást gyakorolni előléptetésükre.

Néhány tiszt gyakran olyan speciális állásokba juttatta saját kedvenc éf-jét vagy kő-jét, amelyeket csakis a személyzet tagjainak támogatásával lehetett elnyerni. Ezekben az állásokban a gyanúba keveredett elítéltek vagy tiszték megfigyelése vagy törbe csalása, a szabálysértések (vagy ilyen szándékok) bizonyítékainak összegyűjtése volt a feladat. Ez a speciális beosztás igen szoros, szimbolikus kapcsolatot teremtett a személyzet adott tagja és az elítélt között, ami néha kölcsönös bizalomná és barátsággá fejlődött. Néhány elítélt olyan fanatikusan hitt saját hűségében, hogy nyíltan kimondta: ő megölne egy másik elítéltet a saját tisztje parancsára.

A besúgás leplezetlen rendszere

A börtönfilmek besúgóitól eltérően az éf-ek és a kő-k nem titkolták, hogy ők spiclik. Megszokott látvány volt, hogy egy elítéltügynök a többi elítélt jelenlétében jelentette az őrnek egy másik elítélt szabálysértését. Egészen természetes látvány volt, hogy az éf-ek és a kő-k saját tisztjüket kísérgették, mert annak szolgálati körútjához társaságként vagy testőrként csatlakoztak. Amikor az elítéltügynök saját tisztje társaságában volt, nyíltan tájékoztatta őt arról, mi folyik az adott blokkban vagy munkahelyen. Nem rejtették a bejelentő-bejelentett viszonyt, és amikor egy tiszt motozást tartott valamely elítélt cellájában, az áldozat többnyire tudta, hogy ki adta az információt róla a személyzetnek. Akár azt is mondhatnánk, hogy az éf-ek és a kő-k nem voltak besúgók, hiszen hivatalosan, szándékosan és nyíltan dolgoztak a személyzet számára. Folytatva ezt a gondolatmenetet, igazi besúgók csakis az éf-ek és a kő-k informátorai, vagyis egyszerű elítéltek voltak. Ezeket az elítélteket a többi elítélt enyhén szólva megbélyegezte, de ritkán büntette meg, mert minden elítélt félt az éf-ek jelenlététől és dühétől.

Bár a börtönt behálózta az információáramlás, a főiroda volt e tevékenység központja. Ezt az irodát szándékosan távol helyezték el a főfolyosótól, ez volt a színtere az éf-ek és a kő-k üzleteinek, itt folyt az információs jelentések és az akciótervek megbeszélése. Az irodát két részre osztották, az első részben (a folyosótól távol) kaptak helyet az elítélt könyvelők, a hátsó részben pedig két asztal volt a kapitányok és az őrmagyok számára. A fegyelmi tárgyalásokat a hátsó részben tartották, ahol az olyan büntetéseket osztották ki, mint verés, ökölcsapás, rúgás, taposás és botozás.

Itt tartotta a parancsnokság és az elítéltőrség a kapcsolatot, itt szervezték meg a napi tennivalókat. Napközben az éf-ek és a kő-k eljöttek meglátogatni elítélt könyvelő barátikat, találkoztak a rangidős örkkel. Ebben az irodában az örk és az elítéltügynökök együtt kávéztak, dohányoztak, megvitták a sporteseményeket, viccelődtek, csevegtek, ug-

ratták egymást, verekedtek, és falatoztak a börtön kantinjából. Valahányszor egy kapitány, őrnagy vagy igazgató bejött, az elítéltek (néha nyolc-kilenc is volt), ha ültek, felálltak, és köszöntek. De a lényeg nem a tréfa, nem a játék volt. Ezek az elítéltek naprakész információval rendelkeztek mindarról, ami készült, különösen ami a főiroda szándékai szerint készülöben volt. Ezek az elítéltek egész nap megszakítás nélkül jöttek és mentek, ki és be. Az éf-eknek és a kő-eknek ide szabad bejárásuk volt. A közönséges elítélt viszont nem léphetett be a főirodába, különösen hivatalos indok nélkül nem. A besúgók egyik státuszszimbóluma volt, hogy kapcsolatban álltak ezzel az irodával és az őrkkel.

Az informátorok fizetsége

Skolnick (1966, 124) összeállításában a rendőrségi besúgókról állítja, hogy „*az informátor és az informált közötti viszony egy csereüzlet, amelyben mindkét fél meg akar szerezni valamit a másiktól valamely kívánatos árucikk átengedése fejében*”. A éf-ek és a kők hasonlóképpen viszonzást vártak a szállított információkért, például egy jó munkakört.

Kiemelt helyzetük és befolyásuk mellett az éf-ek és a kők egy sor egyéb kiváltságot is kaptak, amelyek a helyzetükből fakadtak, és meg is határozták azt. Ezek közül néhány kiváltság viszonylag csekély volt, a börtönviszonyok között azonban felértékelődött. A kiváltságok közé tartozott például az olyan kis előny, mint speciális feliratú ruha, a stepelt zöld kabát, miközben az egyszerű elítéltek rosszul szabott fehér kabátot viseltek. Néhány éf-nek akváriuma vagy állata volt, macska, bagoly, nyúl, teknős. Az éf-ek cellablokkjának ajtói ritkán voltak zárva, az éf-ek szabadon mozoghattak a blokkban, és fogadhatták barátaik vagy homoszexuális partnereik látogatását. Ez utóbbiak nem fenyegetés vagy erőszak hatására vállalták szexuális szerepüket, hanem önként, hogy osztozhassanak a javakból. A fő-éf-ek a teremben járkáltak, és sok időt töltöttek a főirodában vagy akörül.

Továbbá az éf-ek ehettek, amikor csak akartak, egyetlen étkezési időszak alatt kétszer-háromszor is. E kivételes szabadság részben abból eredt, hogy az éf-ek és a kők a nap huszonnégy órájában „ugrásra készen” álltak. Ezzel együtt mindezt ők is és a többiek is különleges kiváltságnak tekintették. Ezek az elítéltek fegyvert hordhattak maguknál önmaguk és az őrség megvédésére. Ezek a fegyverek, husángok, kések, csövek, gumibotok, bokszeresek és kalapácsok, általában rejtve voltak. Egy sajátos kiváltság volt: a büntetések alóli viszonylagos mentesség. Például, ha verekedés kezdődött egy éf (vagy kő) és egy másik elítélt között, akkor a nem éf-et zárták magánzárkába néhány éjszakára, vagy cellafogságba tíz napra, az éf legfeljebb dorgálást kapott, de többnyire még azt sem. Ez a megkülönböztetett bánásmód annak belátásáról tanúskodik, hogy „az éf-ek vigyáztak az üzletre”. Az éf arra is felhasználta befolyását, hogy rávegye az igazgatót, elnézően bánjon a besúgóival, ha azok az igazgató szolgálata érdekében fegyelmi vétséget követtek el. Röviden, az éf-ek és a kők élete könnyű volt. A többi elítélt utálta az éf-eket és a kőket pozíciójuk és kiváltságaik miatt, de félték is tőlük, irigyelték és tisztelték őket.

Az éf-ek, kők és tiszték közti viszony személyes síkon átment egyszerű „valamit valamiért” előnyök cseréjébe. Vagyis a parancsnokság felső szintjének tagjai a kedvenc éf-

eket és kő-ket keresztnevükön szólították. Néha a fő-éf szavát többre becsülték, mint a tömbtisztét. Így a személyzet tagjai és az elítéltügynökök közötti helyzeti különbség csökkent. Egy felügyelő leszögezte: „Ezek a fickók (éf-ek és kő-k) jó ideig itt lesznek, és ők jobban ismerik az irányítást, mint mi. Én nem állhatok e tisztnek valamelyikének szolgálatába, tudja, milyenek ezek, késnek, lusták, extra szabadnapot akarnak, vagy csak hogy ne árulják be őket. Az ördögbe is, rájuk van szükség, az éf-ekre és kő-kre.”

Az elítéltek egyes csoportjainak ilyen megkülönböztetett kezelése feszültséget és erkölcsi leépülést váltott ki sok alacsony rangú tisztben, súlyos zavart okozott az őrszemélyzet, különösen a gyenge örök között.⁷

Az elítéltek, az információ és a közösségi ellenőrzés

A börtön személyzetének elsődleges kötelessége, hogy fenntartsa a rendet és megelőze a szökést. Bár a Johnson Intézet szögesdrót kerítései, reflektorai, riasztórendszere, külső őrudvara és szigorú elszigeteltsége csökkentette a szökés és a csoportos rendbontás lehetőségét, az elítéltek közösségének átláthatóvá tétele és megosztása a rend megelőző jellegű ellenőrzését és szabályozását tette lehetővé. A falak, a kerítés, a riasztás a védelem utolsó vonala volt, és egyúttal szimbóluma is a közösségi ellenőrzésnek. A személyzet fegyverei, a könnygáz, a lá-zadás elleni felszerelés szintén utolsó láncszeme volt az ellenőrző eszközök láncolatának, ugyanis használatuk nem volt gyakori. A börtön őrsége a rendőrtisztekhez hasonlóan ritkán használt fegyvert a rend fenntartásához.

A rend mindennapi fenntartása a Johnsonban az elítéltek elitjével való együttműködésen, a besúgók rendszerén és az egyszerű elítéltek terrorizálásán alapult. Az egyszerű elítéltek állandó felügyelete és terrorizálása megakadályozta, hogy az önvédelemhez szükséges szolidaritás és a szervezett ellenálláshoz szükséges összetartás kialakuljon közöttük. Bár az egyszerű elítéltek atomizálva voltak, mégis szervezett és szabályozott körülmények között éltek. A személyzet ereje, hatalma és jelenléte az egész intézményben érvényesült.

Az elítéltügynökök szerepét és kilétét nem titkolták, és ők nem szenvedtek stressztől vagy személyiségi problémáktól. Bár a közönséges elítéltek egymás között, titokban „kutyáknak” nevezték az éf-eket és kő-ket, mégis, minden esetben kerülték a fizikai konfliktust a „kutyákkal”. Hiányzott a befolyás, az erő, a tekintély és a szervezetség ahhoz, hogy az éf-eket és a kő-ket megbélyegezzék, vagy hogy a szerepüket devianciának minősítsék (Lofland, 1968). A deviancia minősítésének mellőzése azt jelentette, hogy amikor valakit helytelen cselekedetnek értek, és az éf-ek és a kő-k ezt bejelentették, ő ezt nem minősítette helytelennek. (Lásd Matza, 1969, 148–9.) A Johnsonban az informális eszköz volt az ember státusának és jólétének megerősítéséhez. Az elítéltügynökök félig személyzet voltak, nyíltan az őrség oldalára álltak, és védtek őket. Ahogy az egyik blokkfelelős mondta: „Büszke vagyok arra, hogy a férfinak (igazgatónak) dolgozom, mert én tudom, hogy ki vajazza meg a kenyeremet.” Ők azzal racionalizálták saját besúgói tevékenységüket, hogy az egyszerű elítélteket leszólták, nem vették emberszámba, szemétnek, született vesztesnek

minősítették őket. Lenézték saját egyszerű elítélt besúgóikat is, bár ez utóbbiak azért többnyire mentesültek a büntetések alól.

Az őrszemélyzet arra használta ezt a besúgórendszert, hogy beeláthasson az elítéltek megbe, és így megelőző lépésekkel elháríthassa a börtön biztonságának olyan megsértéseit, mint a szökés, gyilkosság, nemi erőszak, drogos csoportok, tömeges rendezavarás (zendülés), uzsorázás, védelmi pénz, lopás és faji diszkrimináció. A tiszteket, akiket az elit támogatott, ritkán sértették vagy támadták meg, és soha nem ejtették túsul vagy ölték meg őket. Ez a totalitárius rendszer látszólag teljesen lerontotta a közönséges elítéltek (mind az egyének, mind a csoportok) esélyeit arra, hogy közös véleményükkel, tiltakozással vagy bűnözéssel közösséggé szerveződjenek. Azok az egyszerű elítéltek, akik értették, követni tudták ezt a rendszert, általános védelmet kaptak, és egyedül maradtak. Ez a megelőző rendszer olyan hatékony volt, hogy csupán két elítéltgyilkosság és egy zendülés történt 1972 és 1982 között.

A beszervezett kémek agresszív felhasználása problémamentes volt. E rendszerben az egyszerű elítéltek személytelenek voltak, állandó félelemben, magányosságban, elszigeteltségben és stresszben éltek. Soha nem tudták, mikor ellenőrzik őket, vagy mikor büntetik meg őket egy másik elítélt bejelentése alapján. Az éf-ek és a kő-k nem voltak eleve védettek a rosszakaratú egyszerű elítéltek esetleges hamis vádjaival szemben. Az állomány rendszerint a szövetségesei oldalára állt. Egy éf „felszerelt” valamely elítélte (például kést rejtett el a cellájában, amíg a lakók munkában voltak), és aztán jelentette a személyzetnek. Minden egyszerű elítélt gyanúsított volt, de néha még az alacsonyabb rangú őroket is elmarasztalták, csupán egy fő-éf szavai alapján. Továbbá egy szövetségi bíró, Ruiz V. Estelle (1980) azt állította, hogy a texasi bv. intézetben a börtönellenőrzés ezen formája a haladó pönológia szerint korrupt és deviáns. A Johnson Intézetben a besúgórendszer megszűnt, és a személyzet többé nem alkalmaz éf-eket és kő-eket (lásd Marquart, 1984).

Következtetések

Ez a tanulmány az idősebb visszaesők börtönében egy besúgóprivilegizáló rendszert vizsgál. A Johnsonban a hivatalos informátorok, akiket „épületfelügyelőknek” (éf) és „kapuőröknek” (kő) hívtak, az állomány számára dolgoztak, és nyíltan együttműködtek azal. Ezek a besúgók a legagresszívebb, idősebb és a bűn területén járatosabb elítéltek voltak. Nem tekintették őket deviánsnak, nem voltak kirekesztve. Ellenkezőleg, ők további besúgókat alkalmaztak, és a személyzet segítségével ezeket a szövetségeseket munkahelyekre, feladatokra helyezték el a börtönben. Az egyszerű elítéltek és az alacsonyabb rangú őrok viselkedése állandó ellenőrzés alatt állt. Így a személyzet szinte mindenről tudott, ami az intézményben történt, megelőző ellenőrzést működtetett, és ezzel sok bűncselekményt, szökést, zavargást előzött meg.

Az egyszerű elítéltek az elítéltőroket „patkányoknak” nevezték. Azonban hiányzott a befolyásuk, tekintélyük és erejük ahhoz, hogy ilyennek is minősítsék és meg is bélyegezzék őket, hogy a kő-k és éf-ek szerepét deviánsnak minősítsék. Az éf-eknek és kő-knek

kiválasztottak csoportja nem volt deviáns kategória, hanem a személyzetet szolgáló elítélteknek egy elit testülete volt. Ezen a rendszeren belül deviáns kizárólag az egyszerű elítélt és az alacsonyabb rangú őr volt. Ezen két csoport a börtönön belül stigmatizált volt, és deviánsnak minősült a személyzet és annak elítéltügynökei szemében. A haladó pönológia és a reformgondolkodású polgárok szemében ez az egész rendszer deviáns volt, embertelen és korrupt. Bár a cikkben leírt rendszer nem általános, mégis feladja a leckét, hogy megnézzük, vajon más börtönök személyzete együttműködik-e, és ha igen, hogyan az elítéltek elitjével a közösségi rend fenntartása érdekében. Az eddigi börtönvizsgálatok bizonyos informális szövetséget mutattak ki a börtön személyzete és az elítéltek elitje között. Ez a szövetség azonban börtönről börtönre széles skálán variálódott.

James W. Marquart – Julian B. Roebuck

Fordította: Erdős István

Jegyzetek

1. A besúgók gyűlöletének előképe talán a Stalag 17 (1952) filmben található, ahol William Holdent hamisan megvádolták azzal, hogy a második világháború idején egy német hadifogolytáborban besúgó volt.

2. Informátorok alkalmazása a rendőri munkában, különösen erkölcsrendészeti és droügyekben már jól dokumentált. Lásd Greene, 1960, Skolnik, 1966, Westley, 1970.

3. Johnson álnév.

4. Az épületfelügyelő- és kapuőrrendszer alaposabb elemzését lásd Marquart, 1983

5. Az osztályozóbizottság által használt formát vagy módszert nem ismerjük pontosan. De ez a bizottság elsősorban biztonsági emberek-

ből állt, és nekik bizonyosan döntő szavuk volt a kiválogatási folyamatban.

6. A főiroda, a főnök, az őrnagy irodája (Major's Office) egyszerűen egy hivatali terület, ahol a rangidős tisztek (tiszthelyettesek, hadnagyok, kapitányok, őrnagyok, ezredesek, igazgatók) a fegyelmi kihallgatásokat és az egyéb börtönügyeket intézték.

7. A gyenge öröket az elítéltek könnyen megfélemlítették (bántalmazták), ők nem tudták vagy nem akarták kikényszeríteni a rendet, nem merték szétválasztani a verekedőket, nem merték megütni az elítélteket, és mind a többi őr, mind a többi elítélt semmibe vette és kinevette őket.

Felhasznált irodalom

Bettelheim, B. (1943): Individual and mass behaviour in extrem situations. Journal of Abnormal and Social Psychology

Charriere, H. (1970): Papillon. New York, Basic Books. (Magyarul: Pillangó)

Clemmer, D. C. (1940): The Prison Community. New York, Holt, Rinehart and Winston

Greene, E. (1960): War on the Underworld. London, John Long

Johnson, E. H. (1961): Sociology of Confinement: Assimilation and the prison „rat”. The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science. 51, 528–533.

Lofland, J. (1969): Deviance and Identity. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall

Marquart, J. W. (1984): The Impact of Court-Ordered Reform in a Texas Penitentiary: The Unanticipated Consequences of Legal Intervention. Paper presented at the Southern Sociological Society Annual meetings in Knoxville (April)

Marquart, J. W. – B. M. Crouch (1983): Coopting the Kept: Using Inmates for Social Control in a Southern Prison. Paper presented before the American Society of Criminologists Annual meetings in Toronto

KITEKINTÉS

Matza, D. (1969): Becoming Deviant. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall

McCleery, R. (1960): Communication patterns as based of systems of authority. In: Theoretical Studies in Social Organisation of Prison. New York, Social Science Research Council

Ruiz V. Estelle, 503 F. Supp. 1265 (S. D. Texas), 1980

Schrag, C. (1954): Leadership among prison inmates. American Sociological Review, 19, 37–42.

Skolnick, J. H. (1966): Justice Without Trial, Law Enforcement in Democratic Society

Sykes, G. (1958): The Society of Captives. Princeton, NJ, Princeton University Press

Szolzenyicin, A. I. (1975): The Gulag Archipelago II. New York, Harper and Row. (Magyarul: A Gulag-szigetcsoport)

Westley, W. (1970): Violence and the Police. Cambridge, MA, MIT Press

Wilmer, H. A. (1965): The role of a „rat” in prison. Federal Probation 29 (March), 44–49.

BÖRTÖNÜGY

MAGYARORSZÁGON

Kapható a terjesztő két könyvesboltjában, a Justitia Könyvesboltban (V., Szerb u. 21–23.) és a Jurátus Könyvesboltban (VIII., Szentkirályi u. 20.) és valamennyi nagyobb vidéki és budapesti könyvesboltban.

Ára: 1700 forint.

Megrendelhető közvetlenül a kiadótól is: BVOP
Sajtóiroda (1054 Budapest, Steindl Imre u. 8.,
telefon/fax: 312-0090), ez esetben utánvétellel szállítják.

103